

До разової спеціалізованої
вченої ради PhD 12448
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(46027, вул. М. Кривоноса, м. Тернопіль)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата історичних наук, доцента, доцента кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Прийдуна Степана Васильовича

на дисертаційне дослідження **Сиротюка Назара Васильовича** на тему:

“ЧАСОПИС “РУСЛАН” У СУСПІЛЬНОМУ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ЖИТТІ ГАЛИЧНИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)”,

представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність проблематики дослідження. Американський дослідник націй і націоналізму Бенедикт Андерсон у своїй праці “Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму” наголошував, що преса є ключовим інструментом створення “уявленої спільноти”, яка є ключовою дефініцією його концепції походження нації. За його трактуванням, саме щоденне читання газети перетворюється на масову церемонію, яка об’єднує тисячі незнайомих людей у єдиному інформаційному та мовному полі. У цьому контексті феномен часопису “Руслан” полягає в тому, що це була єдина щоденна газета українців Східної Галичини, яка виходила з 1 січня 1897 р. до 29 серпня 1914 р.

В умовах відсутності власної держави в українців “Руслан” виконував функцію не лише друкованого органу Католицького-Народного Союзу як

політичної організації, але й був справжньою інтелектуально-інформаційною платформою українців, які перебували в боротьбі за збереження власної ідентичності та розширення політичних прав в контексті гострої конкуренції з представниками польської політичної еліти, яка домінувала в адміністративних та представницьких інституціях Королівства Галичини і Володимирії. Не менш актуальним є роль часопису “Руслан” у внутрішньополітичних дискусіях всередині української еліти після розколу народовського руху, а відтак і особливості конкуренція “Руслана” із періодичними виданнями інших українських політичних сил.

Класична схема становлення національних рухів, запропонована Мирославом Грохом, передбачає виокремлення трьох ключових етапів: академічний (етнографічний); культурно-освітній (популяризаційний) та політичний. З погляду М. Гроха, часопис “Руслан” з’явився на межі фази В та фази С, оскільки саме це періодичне видання виконувало функцію фази В: просвіта, поширення мови, релігійне виховання. З іншого боку, часопис “Руслан” був органом партії, що є прямою ознакою фази С: спроби втілити національні інтереси через реальну політику в австрійському парламенті.

У цьому контексті дослідження феномену часопису “Руслан” дозволяє простежити й усвідомити не лише феномен часопису з позиції розвитку періодики, але й проаналізувати рівень розвитку інтелектуальних й політичних дискусій всередині політичних еліт Східної Галичини, еволюції підходів до суперечливих тем та впливу міжнародної політики на ці процеси.

Усі ці питання є об’єктом дисертаційного дослідження Сиротюка Назара Васильовича, яке присвячене реконструкції історії часопису “Руслан” – видання, що відіграло ключову роль у кристалізації політичної думки християнсько-суспільного табору Галичини. Актуальність теми не викликає сумнівів, адже без розуміння позиції консервативних кіл, яку трансливав “Руслан”, неможливо відтворити повноцінну картину національного руху українців Східної Галичини того часу. Автор вдало обрав ракурс дослідження, розглядаючи газету не лише як

джерело інформації, а як самостійного історичного суб'єкта, що впливав на формування порядку денного галицького суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах наукового напрямку кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка “Актуальні проблеми історії, культури, освіти, науки і техніки України” (державний реєстраційний номер 0111U009915).

Наукова новизна роботи. Дисертантом здійснено комплексне дослідження часопису “Руслан” як ключового чинника суспільного та культурно-освітнього життя Східної Галичини межі XIX–XX ст. Автором уперше в українській історіографії системно визначено роль видання у формуванні національної свідомості, розвитку кооперації та мобілізації українства Австро-Угорщини навколо актуальних політичних ідей через специфічну редакційну політику. Не менш актуальним є ґрунтовний аналіз редакційної політики, що дозволило дисертанту виявити механізми адаптації контенту часопису до актуальних викликів тогочасного суспільства.

Оцінка змісту та структури дисертації. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом, що дозволило автору глибоко розкрити різнопланову діяльність видання і складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел й додатків.

У *вступі* здобувач послідовно та переконливо аргументує актуальність обраної наукової проблематики. Запропонована мета дисертаційного дослідження вирізняється логічною побудовою та змістовною наповненістю, а визначені основні науково-дослідницькі завдання повною мірою корелюють зі структурою і змістом роботи. Об'єкт і предмет дослідження окреслено чітко, лаконічно та з належним рівнем наукової обґрунтованості. Запропоноване автором обґрунтування хронологічних рамок засвідчує високий рівень теоретичної підготовки здобувача.

Перший розділ дисертаційного дослідження присвячений аналізу історіографії, джерельного комплексу та методології проблеми дослідження.

Здобувач використовує праці українських та зарубіжних дослідників, а також за хронологічним принципом виділяє три етапи історіографії: 1) кінець XIX – середина XX ст.; 2) друга половина XX ст.; 3) після 1991 року. Джерельна база рецензованого дослідження поділяється на дві основні групи: архівні та опубліковані джерела. Першоджерельну основу дослідження становить сам часопис “Руслан”, який упродовж 1897–1914 рр. виходив щоденно, за винятком неділь і святкових днів, загалом налічуючи 5140 випусків. Окреслення теоретико-методологічних засад досліджуваної проблеми, поряд із аналізом наукових підходів, принципів і методів пізнання, доповнюється обґрунтуванням використання дискусійних для досліджуваного періоду категорій і понять, зокрема “часопис”, “український”.

Особливо варто відзначити *другий розділ*, де детально проаналізовано еволюцію ідеологічних засад газети в контексті політики “нової ери”. Дисертант переконливо показує, як редакція маневрувала між лояльністю до австрійської влади та захистом національних інтересів. Імпонує те, що автор приділив значну увагу персоналіям. У роботі часопис “Руслан” постає не як безликий друкований орган, а як живий організм, створений конкретними людьми (О. Барвінським, К. Студинським, О. Маковеем та ін.). Використання его-документів дозволило автору показати складність стосунків усередині редакції. Загалом дисертантом наведено багато цікавих фактів, які дозволяють краще зрозуміти політичну кон’юктуру тогочасної Східної Галичини (конфлікт з Іваном Франком через появу “Літературно-наукового вісника”; некролог митрополита А. Шептицького як прояв недоброчесної конкуренції зі сторони “Діла”).

Соціально-економічні проблеми у висвітленні часописа “Руслан” автор здійснює шляхом аналізу аграрного питання й економічної самоорганізації селян у *третьому розділі*. Видання систематично акцентувало на необхідності інституційного оформлення аграрної самоорганізації шляхом створення Райфайзенівських кредитних спілок, сільськогосподарських і споживчих товариств як ключових інструментів зміцнення господарської незалежності українського села.

Не менш актуальними є висвітлення питання еміграції, яка набувала систематичного характеру та супроводжувалась безліччю проблем.

У *четвертому розділі* обґрунтовано роль “Руслана” як ідеологічної платформи, що консолідувала українство навколо ідей національної емансипації. Автор фокусує увагу на трьох магістральних напрямках: освіті, релігії та культурі. Доведено, що часопис послідовно відстоював розбудову національної школи й університету, виступаючи з критикою дискримінаційної політики польської адміністрації. Осмислюючи релігійний дискурс, дисертант розкриває ставлення редакції до ГКЦ як до духовної та націєтворчої опори, що поєднувала християнські цінності з політичними цілями народовців. Не менш важливим є висвітлення ролі газети у формуванні літературних смаків читачів. Автор слушно зауважує, що “Руслан”, пропагуючи твори, базовані на християнській етиці, виконував важливу виховну функцію, протиставляючи себе модерністським експериментам.

Висновки мають самостійний і достовірний характер, повністю відповідають поставленим у вступі меті і завданням дослідження та підтверджуються доказовою базою дисертації.

Високо оцінюючи науковий рівень рецензованої праці, варто зазначити деякі *дискусійні моменти, а також висловити окремі зауваження та побажання.*

➤ у роботі не вистачає систематичного аналізу еволюції законодавства Австро-Угорщини (Цислейтанії) у сфері інформації та преси, що дозволило б порівняти задекларовані норми з реальними прецедентами перешкоджання чи сприяння у діяльності друкованих медіа.

➤ у третьому розділі, присвяченому соціально-економічним питанням, автор детально описує рецепти, які газета пропонувала для покращення добробуту селян (кооперація, організована еміграція). Хотілося б отримати більше інформації про реальну ефективність цих порад. Чи є дані про те, як читацька аудиторія реагувала на ці заклики? Чи вплинули статті “Руслана” на статистику вступу до кооперативів у конкретних повітах?

➤ варто було б чіткіше окреслити соціальний портрет читача “Руслана”. У роботі зазначено, що це переважно духовенство та інтелігенція, але було б цікаво

дізнатися про географію розповсюдження газети: чи читала її провінція так само активно, як Львів, і чи вдалося виданню “дійти до села”, що було метою багатьох партій того часу.

Висловлені зауваження не знижують високої наукової цінності дослідження. Дисертація Сиротюка Назара Васильовича є ґрунтовною науковою працею, виконаною на високому професійному рівні й містить нові науково обґрунтовані результати, що мають значення для історичної науки.

Загальний висновок. У цілому дисертаційна робота Сиротюка Назара Васильовича “Часопис “Руслан” у суспільному, соціально-економічному та культурно-освітньому житті Галичини (кінець XIX – початок XX ст.)” повністю відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40 “Про затвердження Вимог до оформлення дисертації” (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН №759 від 31.05.2019 р.) та Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 “Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії” (в редакції Постанови КМУ №507 від 03.05.2024 р., а її автор Сиротюк Назар Васильович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Степан ПРИЙДУН

